

др Милутин Ђуричић,
адвокат у пензији из Пећи

ВЕРОЛОМСТВО У ОБИЧАЈИМА АЛБАНАЦА

У обичајном животу Албанаца смењује се беса (рим. *fides*, словенски вјера) и вероломство, кршење бесе (алб. *besëthya*,⁽¹⁾ рим. *mala fides*, словенски невјера). Беса се везује јавно зато што се сматра часним послом људи. Вероломства су завере, које се стварају тајно, зато што се сматрају нечасним пословима, криминалом. Вероломство је основни деликт у албанским обичајима. Из њега се гранају сви остали обичајни деликти. Вероломство се строго кажњава. Познавање вероломства код Албанаца може бити од методолошке користи за историју раног кривичног права у периоду племенске организације друштва. То је правној историји мало познат период зато што нису сачувани писани трагови. Код Албанаца су, до наших дана, сачувани и беса и вероломство.

Кључне речи: Беса – Робље – Завера – Вероломство – Деликт.

Беса је чврста веза, стега у којој се залажу животи за правну обавезу. Жена залаже живот мужу да неће учинити прељубу и подметнути наследнике. Укућани, фамилија, „робље“ залажу живот господару куће (алб. *i zoi të shtëpisë*, римски *pater familias*) да ће га слушати као Бога. Поверилац крвног дуга залаже живот чувару бесе да ће поштовати уговор о умиру крви и да неће поновити освету. Чувар бесе залаже живот дужнику крви и његовом племену да се опростилац крвног дуга неће вратити на пут крвне освете. Господар куће залаже живот момку да испрошену девојку неће за другог удати. На братственичко–племенским скупштинама дају се бесе да ће се поштовати одлуке тих скупова: да се неће вршити блуд, да се неће просити испрошене девојке, да се неће свађати, убијати, грабити, плачкати, красти, да су слободни путеви, планински пашњаци, водопоји итд. Пред обичајним судовима дају се бесе да ће се поштовати и извршавати одлуке плећније (обичајни суд). На пијаци се залажу животи да ће се дугови плаћати о року, итд. У свим тим приликама игра се животима за примену права.

Та чврста стега једнима одговара, другима смета. Они којима смета настоје да се ослободе стега, да се „развежу“ (латински: *delinkvere*). Жени смета стега да ће бити верна мужу којег није претходно познавала. Робљу смета стега господара куће, којом је доведено у ропски положај; оно хоће

(1) *Besëthya* – од именице *besë*, вера, и глагола *thyej*, што значи раскомадати нешто што је чврсто, појести некога на беси. *Fjalor i gjuhës shqipë*, Tiranë, 1954, стр. 587.

самосталност и слободу. Опростиоцу крвног дуга не одговара беса да ће се уздржавати од освете зато што га средина сматра слабијем неспособним да се брани одбојем и крвном осветом, па се боји да ће му бити разграбљена имовина и фамилија. Чувару бесе смета одговорност животом за стезање рођака и пријатеља за уздржавање од освете; наклоњен је да му прогледа кроз прсте и кад не изврши обавезу. Одлуке кувенде (братственичко-племенска скупштина) не задовољавају све братственике и племенике. Оне се доносе у корист бројно јачих и богатијих. Плећније суде по праву јачега: да отклоне убиства и крвне освете.

Када би се Албанци придржавали својих бесе, међу њима би владало обичајно право-савесност и поштење. А донедавно су међу њима буктали међуплеменски ратови. Још и данас постоје крвна освета и поравнање крвних дугова компензацијама (новчана плаћања). Уместо савесности и поштења у облигационим односима цвета превара. Пословично се каже: беса је живот, вероломство смрт. То не треба буквално разумети. Беса је увек ремећена вероломствима, а вероломства санирана бесама.

Овде ће бити изложени основни мотиви за вероломства, господари кућа као организатори и робље као извршилац вероломства, намештање лажних повода да се сакрије вероломство, тајности вероломстава и откривање деликата.

Мотиви за вероломства

Све мотиве немогуће је набројати. Мотивације за вероломства сажето би се могле приказати овако:

На првом месту је сексуални нагон. Бесе га стежу широким дијапазонном забране инцеста (недопустивост сексуалних веза унутар фиса-племена), обичајем женидбе и удаје без претходног познанства брачних другова, проглашавањем блуди за смртни грех. Те забране изазивају појаве инцеста и у најужој фамилији. Према саопштењу Мила Војовића, службеника Управе државне безбедности у Пећи, добијеном шездесетих година, појава инцеста је врло честа код Арбанаса муслимана, незапажена код католика. И прељубе су чешће код муслимана него код католика, нарочито у Дечанима и Руговин. Разлика се може објаснити утицајем хришћанства које практикује тајну исповест и жена. Рођаци се боје да ће их жене открити свештеницима. Жене сматрају себе робинјама које су дужне да се подају чим их мушка особа присвоји стављањем руке на раме. Мушке особе се сматрају позванима на блуд чак и погледом женске особе. Известилац Рустем Шаља из Добре Воде у Метохији саопштава да је као радник у продавници морао обореног погледа послуживати женске муштерије. Бојао се да њиховим погледом може бити позван на вршење блуди. Ако би такав позив одбио, женска особа би га својим чуварима лажно оптужила да је мамио на блуд. Ако би прихватио, могао би насести на мамац и пасти у клопку туђег господара куће. У оба случаја могао би изгубити главу. Вршење блуди је вероломство на штету части жена и образа њихових чувара.

Други мотив за вероломство је крвна освета. Етичка схватања су таква да се опростилац крвног дуга боји да ће га средина сматрати кукавицом, којој се може разграбити имовина и фамилија. Зато су мирена крви често изнуђена. Дужници крви досаде тражењем умира; шаљу посреднике – своје људе – познанике и пријатеље оштећене стране. Тражи се час дозвола за безбедно кретање мушких особа (беса), час мирене са убицама. У кући оштећеног окупи се понекад и по 40 људи. Њих треба чашћавати, хранити. То досади повериоцу крвног дуга и безвољно пристане да да изјаву о одрицању од крвне освете. Ради привољевања на умир крви убијеног Е.Д. из Ступа код

Пећи, у кући оштећеног је данима и ноћима боравио шаљски барјактар Мурат Кадри Шаља из Истинића са мноштвом рођака.⁽²⁾ У једном селу код Ораховца сви рођаци су боравили у кући оштећеног принуђавајући га да се помири са својим противником. После саобраћајне незгоде, у којој је изгубио живот човек из Урошевца, по четрдесет људи из Истока путовало је аутобусима сваки дан у кућу погинулог док није опроштен дуг у крви. Има случајева да малолетник освети оца кад постане пунолетан, иако је крв била тобож помирена. Једног опростиоца крвног дуга, који је за компензацију добио коња, народ је исмејао песмом: *Син је оца појахао*,⁽³⁾ после чега је уследила вероломна освета. Једном дата изјава о опроштају дуга у крви је по обичајима неопозива.

Трећи битни мотив за вероломство је користољубље. Арбанашки сељаци веома цене силу и богатство. Силом могу потчинити или бити потчињени. Богатство им служи за куповање жена (полигамија), плаћање крвних дугова, изнајмљивање убица и економску експанзију. Аге и бегови били су на цени због силе и богатства. Користољубље добија израз кроз вероломне деликте: грабежи, пљачке, отмице жена, изигравање пречег права куповине, крађе, преваре.

За све то треба сломити бесу. Увек се тражи неки ослонац у нади да ће се вероломством изиграти беса.

Робље као извршилац вероломства

У арбанашком друштву још постоји патријархално робље. То су сви укућани, сем господара куће. О томе сам писао на другом месту⁽⁴⁾. Господар куће се узда у робље да ће прекршити бесу.

Господари кућа везују бese и морају се понашати као свец и „беслије”. Зато они ретко када лично извршавају вероломства. Они се пред јавношћу морају легитимисати као часни, поштени и савесни људи. Ако би јавно кршили бесу постали би *besëthyes* – вероломници, ништа их не би могло оправдати. Цела њихова фамилија сматрала би се вероломном. Са њима се више не би могли закључивати правни послови, ни успостављати женидбене везе. То би била нека врста *capitis diminutio maxima*. И лично би их гонио чувар бese. Морају јавно да се држе бese као свец и религије. Њих нема ко да брани за случај извршења вероломства. Они су позвани да дисциплинују своје робље да чува бесу а не да је крши. „Без бese се не може живети” – гласи арбанашка правна пословица. Вероломном господару куће прети истребљење фамилије. У селу Дашиновцу код Ђаковице господар куће са мушким укућанима извршио је вероломна убиства на свом огњишту, па су суседи поубијали све мушкарце као вероломнике и кућа се истражила.⁽⁵⁾ Исто се десило и у Папраћанима.⁽⁶⁾ О колективном извршењу смртне казне за вероломство писао је и Ђечов⁽⁷⁾.

(2) Милутин Р. Ђуричић, *Чувари бese*, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, Одељење друштвених наука, књ. 83, стр. 78–79.

(3) *Op. cit.*, стр. 86.

(4) М.Р.Ђуричић, *Господар куће код Албанаца*, Црногорска академија наука и уметности, „Гласник одељења друштвених наука”, књ. 3, Титоград, 1981, стр. 127–173; *Механизам ропства у арбанашкој беси*, „Анали Правног факултета у Београду” 1–2/1990, стр. 65–70.

(5) *Чувари бese*, стр. 64.

(6) *Ibid.*

(7) A. Shtjefen Konst. Gjecov, *Kanuni i Lekë Dukagjinit, Shkodër*, 1933, стр. 117.

Господарима кућа не може се опростити смрт као најтежа казна за вероломство. Робљу може. Сматра се да господар куће непажњом или слушајем није успео да дисциплинује робље да поштује бесу. Зато господари кућа посредством робља чине вероломства од којих цела кућа има користи (вероломства из користољубља). Вероломства ради блуди господари не одобравају, али често толеришу.

Робље чини вероломства по налогу господара куће. Заједно стварају злочиначки план, конструишу повод, договарају се о месту, времену и начину извршења бесом забрањене радње, начину одбране пред плећнијом (обичајни суд) и пред државним судом. Господар куће, макар глумио свеца, постаје главни бранилац свога вероломног роба. Још пре извршења вероломства роб је сигуран да има ко да га брани. Господар куће ангажује свој углед и имовину, рођаке и пријатеље да брани свога (слично римском *sui*). Он се бори да поново веже бесу, да живот роба искупи компензацијом. Господар куће правда се намештеним поводом и мотивом. Он ће се пред плећнијом заклети саклетвеницима да вероломни делинквент није учинио кршење бесе већ био изазван понашањем оштећеног и прекорачио меру нужне одбране. И фис (племе) ће бранити вероломника, нарочито када су стричеви и рођаци учествовали у планирању вероломства. Јака и богата кућа у томе успева.

Робље обично за свој рачун („на своју главу“) врши сексуална вероломства. Женске особе не могу одговарати за вероломство јер су објект, а не субјект права. Њих штити род и дом. Зато је женску особу срамота убити и када је затечена *in flagranti*. Она може без страха да позива на вршење блуди. Из разговора са известиоцима сазнао сам да је у неким случајевима женска особа била мамац за убијање мушких особа. Но, и сексуални вероломници уздају се у свој фис да ће их осветити ако погину без затицања *in flagranti*.

Конечно, господари кућа везују бесе изван куће а у кући наређују робљу да чини вероломства. Вероломство робља сматра се само попуштањем дисциплине у кући. *Mala fides* организује се у кући, а манифестује изван куће.

Намештање лажних повода за прикривање вероломства

Да би се прикрило вероломство у арбанашком народном животу конструише се маска-лажни, исконструисани повод. Тиме се хоће приказати деликт као прекорачење нужне мере у одбоју од напада оштећене стране.

Најчешће се прикрива да је прави повод блуд жена. Чува се част жена и „образ“ њихових чувара. Тако је братство Б. Из Раушића код Пећи исконструисало као повод за свађу спор око два ара земљишта. У тој свађи су пале две мушке главе, али је прикривен прави мотив прељуба жене једног од убица⁽⁸⁾. Братство Бериша из Трстеника конструисало је свађу око бразде за убиство Е. Д. из Ступа и прикрило мотив: – прељубу мајке убица⁽⁹⁾. Фамилије Р. и Д. међусобно су се убијале у поновљеним осветама од 1941. до 1966. године, представљајући као повод првом убиству свађу око гомиле камења, док је прави мотив била прељуба⁽¹⁰⁾. У Долцу код Клине дошло је 1970. године до убиства због псовке, а прави повод је био подметнути наследник⁽¹¹⁾. У једном селу недалеко од Ђаковице дошло је, крајем седамдесетих година, до

(8) М.Р. Ђуричић, *Женска беса и крвна освета*, Црногорска академија наука и умјетности, „Гласник Одељења друштвених наука“ 4 Титоград, 1983, стр. 153.

(9) *Op. cit.*, стр. 153–154.

(10) *Ibid.*

(11) М.Р. Ђуричић, *Арбанашка беса и подметнути наследници*, „Анали Правног факултета у Београду“, 6/1989, стр. 749–751.

вишеструких убистава због свађе око песка у реци, а прави мотив је обљуба испрошене девојке, итд.

Са намештеним поводом може се ићи на плећнију. Са вероломством се не може на плећнију. Лажни повод је и средство одбране пред државним судом. Код лажног повода не плаћа се казна *in duplum* за имовинске деликте. Казна *in duplum* је накнада штете за ствар и казна за вероломство („образ“). Намештени повод оправдава и господара куће. Сматра се да он није организовао вероломство већ у тренутку изазова оштећене стране изгубио контролу над понашањем свог развезаног робља.

Завера и тајност вероломства

Бесе се везују јавно, пред најмање једним сведоком. То је частан посао – пакт о заштити. Беса треба да буде позната племенској јавности.

Вероломство се припрема без сведока, тајно. То је нечастан посао – завера који се крије од свих лица изван завереничког круга. Завера се ствара сакралним стипулацијама, својеврсном бесом. И код завере се залажу животи завереника. Завера је тајна беса против јавне бесе. Код завере не постоје јавни чувари бесе, који животом гарантују за облигациони однос. Завера разара облигациони однос. Јамци код завере ради вршења блуди зову се кодоши и кодошице⁽¹²⁾. Код бесе учествују само људи. У завери могу учествовати и жене. Заверенике код вероломства, нарочито ради сексуалне делинквенције, могу убити чувари жена. Завереници се боје погибије па је њихова завереничка беса чвршћа од јавне бесе. Уосталом, криминал је увек конспиративан а вршење правде јавно.

Заверу ради вероломне освете или из користољубља организује господар куће лично или посредством свог заменика, најискуснијег мушкарца у кући. Ту завереници дају један другом бесу да ће заверу држати у тајности нарочито од својих жена из других фисова. Жене из других фисова могу разгласити заверу. Ако би то пријатељи сазнали открило би се вероломство.

Брижљиво се прикрива главни организатор завере – господар куће. Он обезбеђује себи алиби у време извршења деликта. Обично се нађе у посети пријатељима, на трговачком путу, знатно удаљен од места извршења деликта. Тако се правда да му је робље било недоступно контроли.

Непосредни извршилац деликта готово никад није сам. Албанци ретко кад имају храбрости да нападају појединачно. Они су смели кад нападају групно, кад непосредни извршилац има заштиту завереничке групе. Чланови завереничке групе распоређују се: неки тајно извиђају или уходе жртву, други се налазе у приправности да вероломнику пруже уточиште и заштиту после деликта, да му обезбеде одступницу којом ће избећи да постане жртва поновљене освете. То је буљук распоређен према злочиначком плану.

Иначе форма везивања завереничке бесе је слична форми везивања јавне бесе. Организатор завере обраћа се учеснику речима: „Хоћеш ли ми дати једну бесу да ником нећеш рећи оно што ћу ти казати?“ Потврдан је одговор: „Дајем ти бесу да никоме нећу рећи оно што ми ти будеш казао.“ Тиме је беса свезана и следи стварање и извршење злочиначког плана. Све је то тајна.

Свака завера мора да буде тајна. Ако би била јавна, друштво би осујетило извршење деликта. Тајношћу се успевају сакрити саучесници од одговорности пред плећнијама и државним судовима. Завереници се боје чувара

(12) Женска беса и крвна освета, стр. 121 и даље.

бесе – дорзона. Дорзон је позван да гони вероломнике и убије за вероломство. У противном ће га убити оштећена фамилија⁽¹³⁾.

Највећи успех је придобити чувара бесе да прогледа кроз прсте вероломнику. Дорзон одговара за заштиту само једног облигационог односа. Ако се са дорзоном постигне споразум да ће поверовати у истинитост лажног повода као у нов однос који није под његовом заштитом, организатор завере је успео да вероломство оцени племенска јавност као деликт који није кршење бесе. Тада се спор може претресати пред плећнијама. Уместо поновљене освете може уследити компензација. Ако је дорзон частан човек, вероломство тешко пролази. Дорзон строго гони чак и покушај вероломства. Незир Морина из околине Пећи био је дорзон за једну бесу. Дужник крви му се пожали да га поверилац крвног дуга узнемирава на пећким улицама. Дорзон Морина нареди да се фамилија повериоца крвног дуга затвори у кућни притвор⁽¹⁴⁾. Тиме је казнио покушај вероломства. И за покушај вероломства се кажњава.

Иначе, оно што је криминал за позитивно право не мора бити криминал по обичајима. Оно што држава сматра врлином или олакшавајућом околношћу може бити смишљено и завереничким планом. Када се делинквент сам пријави органима гоњења и у целости призна своју кривицу, судови му узимају као олакшавајућу околност. А то је често наставак извођења завереничког плана вероломника чији је циљ да га заштити милиција, да добије блажу казну и сакрије саучеснике.

Откривање вероломних делинквената

Деликт вероломства може бити извршен тајно и јавно. Тајно се врше блуд и крађе, грабежи и пљачке, тровања и понека убиства. Велики број вероломних деликата остаје неоткривен, чак и непримећен (блуд, тровања).

Када оштећени примети деликт а не зна ко је делинквент, трага за делинквентом преко рођака и пријатеља, људи и жена. Чак се ангажују плаћени приватни детективи – *сокови* (алб. *kapiscari*). Хоће макар какав траг и глас о учиниоцу или о несталој ствари. За случај сумње у некога подиже тужбу (ал. рим. *actio*). Ако тужени пориче, дужан је да се правда заклетвом са саклетвеницима које изабере оштећена страна. Ако се макар само један саклетвеник не ангажује, плаћа накнаду штете. Тужени кривац може само да добија у тој процедури: уместо крвне освете плаћа компензацију⁽¹⁵⁾.

Јавно сазнато вероломство може бити поправљиво и непоправљиво. Непоправљиво је када се последица не може реституисати (убиство, рањавање, блуд–нарочито инцест, грабеж туђе веренице, отмица туђе жене). У таквим случајевима чувари бесе кажњавају вероломног делинквента убиством. Додуше, казна не мора да резултира смрћу вероломника. Довољно је да хитац из ватреног оружја рани вероломног делинквента. Сматра се да треба да захвали Богу што није погинуо. Тиме је осветљен образ чувара бесе. У Ругови је било случајева самоповређивања ватреним оружјем, па приказивано као казна коју је извршио чувар бесе. То значи да и код непоправљивих деликата има завера у којима учествује и чувар бесе. Ако чувар бесе не реагује, биће убијен као *hjekës* – издајник, помагач; убиће га оштећена страна.

(13) *Чувари бесе*, стр. 42–44.

(14) *Op. cit.*, стр. 82–83.

(15) М.Р. Ђуричић, *Арбанашка заклетва – беја*, „Зборник за народни живот и обичаје Јужних Словена“, Југословенска академија знаности и умјетности, књ. 46, Загреб, 1975, стр. 5–144.

У поправљива вероломства убрајају се деликти чије се последице могу реституисати. То су крађе, паљевине и сл. Њих чувари бесе кажњавају *in duplum* и другим казнама⁽¹⁶⁾. Да би избегли плаћање *in duplum* делинквенти истичу разна оправдања. Пљачкаши ствари, нарочито стоке, за време другог светског рата (1941–1945) правдали су се Србима и Црногорцима да нису имали умишљај на противправно присвајање, већ су чували ствари од пљачке својих сународника да би вратили власницима после рата. Али ствари нису враћене пре него што су пљачкаши откривени! Тако су, сматрају, избегли казну. И јесу.

Тежња арбанашких плећнија је да непоправљива вероломства учине поправљивим. Брахим Хоџа из Јуника, најугледнији обичајни судија међу Арбанасима, саопштава седамдесетих година да се компензацијама може изравнати сваки спор који се изнесе пред плећнију. Чак и најтежи деликт – очигледно доказана прељуба могла би се пресудити тако што би превареном мужу била купљена друга жена о трошку блудочиниоца.

Плећније уважавају намештене лажне поводе код одбрана делинквена-та. Додуше, налажу господарима кућа да то доказују заклетвом са саклетвеницима. Тако и плећније, у циљу стварања мира и нове јавне бесе међу завађенима, доприносе прикривању завере на штету бесе. Плећније штите патрицијски слој господара куће који изван куће везује бесу, а у кући организује да се прекрше.

Све то има утицаја да се завере на штету бесе тешко откривају и да се о њима нерадо говори. Много се прича о бесама, а строго таје бесе против беса – завере у кући против бесе изван куће. Отуда је арбанашко вероломство за науку остало неприступачно.

Закључак

Вероломство је основни деликт у албанском обичајном праву, деликт који се строго прикрива. Истиче се беса којом се ствара право, потискује се са видела вероломство којим се чине деликти. А то су две стране исте медаље. То је противречан процес који се кажњава међуплеменским ратовима, убиствима, крвном и поновљеном осветом и другим казнама утврђеним на племенским и међуплеменским скуповима у тзв. канунима. Противуречност између бесе и вероломства је слична противуречности између позитивног права и делинквенције. Битна разлика је што је беса сакрално поуздање у апсолутност заштите, стеге којом би патријархални слој господара кућа хтео под претњом смрти да дисциплинује туђе фамилије, патријархално робље и дужнике. То се бесом само делимично успева и то док одговара појединим „боговима” (господарима) кућа. Господари кућа су изван куће окренути беси, а у кући завери против бесе – вероломству. Кад поједином господару кућа одговара, ствара заверу у својој кући и посредством патријархалног робља крши бесу. То чини из осветољубивих и користољубивих побуда. Патријархално робље следи тај пример па ствара заверу против бесе и из сексуалних побуда.

Завере су тајне са злочиначким планом и намештеним лажним поводима. Тајност завере отежава њихово јасно уочавање и илустровање примерима. Упоредни метод се не може применити зато што нема писаних трагова

(16) М.Р. Буричић, *Казне у обичајном праву Албанаца на Косову*, „Адвокатура”, часопис Адвокатске коморе Србије, год. VII, број 2, април–јуни, Београд, 1981, стр. 50–55. *Још један прилог проучавању казни у албанском обичајном праву*, „Анали Правног факултета у Београду” 3/1990, стр. 308–314.

из раног римског и других старих права. Зато проучавање вероломства код Албанаца данас може бити од методолошке користи за попуњавање празнина у историји, нарочито кривичног права старог Рима.

Овим чланком је доказано да вероломство код Албанаца није само кршење религијских прописа који се кажњавају црквеним казнама. Пошто се вероломством крше и божје заповести⁽¹⁷⁾, треба са сигурношћу претпостављати да је и црква својевремено утицала на доношење међуплеменских кануна. Но, Албанац се не боји казне на оном, већ казне на овом свету – куршума. Арбанашка кућа има једног Бога на небу а другог – господара куће на земљи. Ти господари кућа стварају завере против племенских одлука и божјих заповести и представљају деликте свога робља као ексцесе који су измакли њиховој пажњи.

Арбанашки „бог куће” показује своју дволичност. На једној страни везује јавну бесу, а на другој заверу противу ње. Он разумно веже бесу, али врло пронишљиво, организовано, лукаво и подмукло војује противу ње. И то техничким механизмом којим се везује јавна беса. Ако би се смео употребити римски правни израз, арбанашки господар куће техником залагања живота ствара *fides* и *mala fides*. *Fides* ствара у односима по хоризонтали са себи равним господарима кућа. *Mala fides* ствара заложеним животима свога патријархалног робља које ангажује да се разори *fides* која му више не одговара. Бесе се придржава из страха, кад је нејак, а заверу ствара кад је јачи и кад га није страх ни од људи ни од Бога. Отуда пословица: *Без страха нема образа*.

За размишљање је колико вероломство чини штете позитивном државном праву. Ако се завера сме употребити против свете арбанашке бесе и ако је често надјача и изигра, како тек бива употребљена против позитивног права. Кад је неко подмукло вероломан према свом обичајном праву, колико је тек вероломан према позитивном праву. Ако се домаће робље употребљава да војује против бесе, може бити употребљено и против позитивног права. А господари кућа срчу чај и пуше дуван, ослањајући се на боговску надмоћност коју имају над својим укућанима. Обичаји не дозвољавају да се гоне као организатори завера и ствараоци злочиначких планова.

(Примљено 10.10.1990)

Dr. Milutin Đuričić,

Retired Practicing Lawyer, Peć

TREACHERY IN THE ALBANIAN CUSTOMS

Summary

Treachery as a subject has not been sufficiently treated in legal history. Treachery (disloyalty) at Albanians also was not a topic of any profound study. The author approaches this unknown theme on the ground of his observations and statements of informants. In this way he sets down the directions for further studies of negation of Albanian *besa* (the word of honour).

As a practicing lawyer in the town of Peć (in Kosovo) he found out that giving a word (*besa*) is intermittently changed with the treachery in the sphere of Albanian customs. Disloyalties are created by making conspiracies against *besa*. These are organized by the

(17) Библија, Поновљени закони В, 6–21.

masters of the houses. They clandestinely engage their patriarchal slaves to breach their word (*besa*) otherwise given by them. This conspiracy is based on the sacral connection between the master of the house and patrearchal slaves (members of his family).

Incentive for treachery derives out of sexual instinct, striving for blood revenge (*vendetta*) and greed. These motives are concealed by false and construed grounds contained in the criminal plan. They serve to hide the breach of the word of honour (*besa*) and to present the treachery as a simple excessive act of transgressing the necessary defence by the family members engaged in the conflict. In such a way the master of the house remains publicly faithful to the word given, although at the same time he is secretly organized its breach. He also wants to avoid the punishment and payment of compensation.

The words of honour (*besa*) make the customary law, while the treacheries create criminal acts.

From the point of view of comparative law, the study of Albaniyn treachery as an institute may be interesting in the methodological approach to the study of *mala fides* in the early period of Roman law.

Key words: *Besa (word of honour). — Slaves. — Conspiracy. — Treachery. — Criminal act.*

Milutin Đuričić,

avocat à la retraite de Peć

LA VIOLATION DE SERMENT DANS LES COUTUMES DES ALBANAIS

Résumé

La vraie histoire ne s'est pas occupée suffisamment de la violation de serment. Aucun travail complet n'a été écrit sur la violation de serment chez les Albanais. L'auteur aborde ce thème difficile à partir des observations et des témoignages des rapporteurs. C'est ainsi qu'il trace la voie de l'étude future de la négation de la *besa* albanaise.

En travaillant comme avocat à Peć, l'auteur s'est rendu compte du fait que les *besas* et les violations de serment apparaissent à tour de rôle. Les violations de serment sont créées par des complots contre la *besa*. Ce sont les maîtres des maisons qui organisent les complots. Ils engagent en conspiration leurs esclaves patriarcaux à violer la *besa* qu'ils ont ocontracté eux — mêmes. Le complot repose sur le lien sacré, conspiratif, entre le maître de la maison et ses esclaves patriarcaux.

La motivation pour la violation de serment découle de l'instinct sexuel, du désir de la *vendetta* et de l'intérêt personnel. Ces motifs sont cachés par des prétextes faux, inventés, contenus dans le plan criminel. Ils servent à dissimuler la violation de la *besa* et à donner à la violation de serment l'apparence d'un simple excès par lequel les esclaves patriarcaux ont outrepassé la défense légitime. Le maître de la maison reste publiquement fidèle à la *besa* bien qu'il organise publiquement sa violation. Il essaie ainsi d'échapper à la punition et d'éviter de payer l'amende.

Les *besas* créent le droit de coutume. Les violations de serment créent les délits.

Du point de vue du droit comparé, l'étude de la violation de serment albanaise peut être intéressante pour l'approche méthodologique de l'étude de *mala fides* dans la période la plus ancienne du droit romain.

Mots clé: *La besa. — Les esclaves. — Le complot. — La violation de serment. — Le délit.*